

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

КОРМИЧ БОРИС АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 339.543.000.34 (477)

**ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.07 – теорія управління;
адміністративне право та процес;
фінансове право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота викопана в Одеській національній юридичній академії
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
ДОДІН Євген Васильович,
Одеська національна юридична академія,
завідувач кафедри морського та митного права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **БАНДУРКА Олександр Маркович**, народний депутат України, голова підкомітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення діяльності правоохоронних органів, аналізу та перспективного прогнозування;

кандидат юридичних наук **ПАХОМОВ Сергій Іванович**,
Чорноморська регіональна митниця, заступник начальника

Провідна установа

Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,
відділ проблем державного управління і адміністративного
права, м. Київ

Захист відбудеться “ _____ ” грудня 2000 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий “ _____ ” листопада 2000 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

ЧАНИШЕВА Г.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми, в першу чергу, обумовлюється тим, що саме з митною політикою значною мірою пов'язані незалежний статус та визначення місця і ролі України в системі міжнародних відносин.

Президент України Л. Д. Кучма в своєму посланні до Верховної Ради України 2000 р. зазначив: "Входження України у світовий економічний простір можливе лише на базі відкритості економіки з одночасним застосуванням комплексу заходів щодо захисту внутрішнього ринку... Дальшого вдосконалення потребує митна служба."¹

Виконання названих завдань неможливе без наявності чіткої концепції і програми, які б визначали сутність державної діяльності в зовнішньоекономічній та митній сферах, встановлювали б її головні засоби і мету. Визначити цей конкретний зміст, принципи та цілі і покликана митна політика України.

Взагалі, наявність власної митної системи та здатність держави проводити незалежну митну політику завжди виступали невід'ємними ознаками державного суверенітету.

Тому важливе місце власній митній політиці приділялося і першими ж законодавчими актами, прийнятими в процесі здобуття Україною незалежності на початку 90-х рр.. В цей період розбудову власної митної системи довелося розпочинати майже з нуля. В 1991 році митні підрозділи існували лише на західному відділку державного кордону України, який збігався з державним кордоном колишнього СРСР, інші 2/3 до того часу існували лише в якості адміністративного кордону. За період, починаючи з 1991 року, в Україні було створено власну систему митних органів, яка на цей час складається з Державної митної служби України, регіональних митниць, митниць, митних постів, об'єднуючи в структурі митних органів біля 17000 службовців. Митна служба стала одним з найважливіших джерел поповнення державного бюджету.

Перед органами державної влади України постають завдання подальшої оптимізації та вдосконалення митної політики та митної системи, прискореної адаптації економічних правових та інституціональних механізмів до загальновизнаних міжнародних стандартів. Для правильного та ефективного виконання цих завдань необхідна наявність міцної теоретичної бази.

Але, на жаль, у вітчизняній правовій науці та науковій літературі практично відсутні спеціальні дослідження, присвячені такому явищу як митна політика. Її правовим та інституціональним механізмам. Митна політика, в основному, лише згадується в контексті дослідження окремих питань, пов'язаних з мит-

¹ Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000 – 2004 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України 2000 рік // Урядовий кур'єр. – 23 лютого 2000 р.

ним правом та митною службою або в ретроспективному аспекті. Також практично не приділяється уваги ролі митної політики в захисті національних інтересів держави, ролі митної політики в системі функцій держави.

Така ситуація не сприяє як пошуку шляхів подальшого розвитку митного законодавства, так і створенню належного механізму його реалізації. А це є особливо важливим у зв'язку з визначенням основних положень нового Митного кодексу, інтегруванням України у світове економічне співтовариство. Тому розробка питань формування та реалізації митної політики України, визначення шляхів вдосконалення державно-правового механізму, за допомогою якого це здійснюється, на цей час є дуже актуальним.

Основу теоретичної бази дослідження склали праці таких вчених, перед усім в галузі митного права, як: Ківалов С.В., Борисов К.Г., Габрічидзе Б.Н., Єршов А.Д., Козирін А.Н., Кольбенко А.В., Ладиженський К.Н., Марков Л.Л., Осокин Е., Пахомов С.І., Сандровський К.К.; в галузі адміністративного права: Авер'янов В.Б., Атаманчук Г.В., Бандурка О.М., Бахрах Д.М., Голосніченко І.П., Додін Є.В., Коваль Л.В., Колпаков В.К., Пахомов І.М.; в галузі теорії держави та права: Алексєєв С.С., Бабаєв В.К., Венгеров А.Б., Копейчиков В.В., Коцюк В.О., Лазарев В.В., Лівшиць Р.З., Орзіх М.П., Рабінович П.М., Сурілов О.В., Чиркин В.Е. та інші.

Практичною базою дослідження є національне законодавство України, що стосується державної політики, зокрема, в митній сфері, в зовнішньоекономічній діяльності, в сфері захисту національних інтересів; акти міжнародного права з митних питань (зокрема, митні конвенції, документи ГАТТ/СОТ, регіональних організацій, таких як ЄС, НАФТА, СНД), митне законодавство ряду інших країн (зокрема, США та Канади, отримані нами під час парламентської практики, які ще не були в науковому обігу в Україні).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана з Основними напрямками наукових досліджень у галузі держави і права на 1998 – 2000 рр. (затверджені загальними зборами Академії правових наук України 19 березня 1998 р.), державною науковсько-технічною програмою “Правові засади розбудови державності України” (Наказ Міністерства України №330 від 4.12.95) та науковою програмою Міністерства і науки України “Актуальні проблеми розбудови демократичної соціальної правової держави відповідно до вимог Конституції України” (Постанова Міністерства України і АПН України від 27.11.96 №14/4-6). Дослідження виконане в рамках комплексних тем кафедри адміністративного та фінансового права ОНЮА “Правові основи адміністративної реформи в Україні” та кафедри морського та митного права “Організаційно-правові основи митної і морської політики України” (Протокол №2 від 10.04.98).

Мета і задачі дослідження. Мета даного дослідження полягає в тому, щоб визначити державно-правову природу такого явища як митна політика

основні тенденції та напрями вдосконалення державно-правового механізму її формування і реалізації.

З огляду на мету поставлено такі дослідницькі задачі:

- запропонувати теоретичну концепцію митної політики, розкрити її сутність та зміст;
- визначити її місце в процесі виконання державою відповідних функцій, зокрема захисту національних інтересів;
- проаналізувати правовий та інституціональний механізми митної політики України;
- охарактеризувати співвідношення національних та міжнародно-правових стандартів в цій галузі;
- запропонувати рекомендації щодо вдосконалення митної політики та митного законодавства України;
- розробити пропозиції щодо покращення діяльності органів які реалізують митну політику України.

Об'єкт дослідження – процес формування та реалізації державної митної політики, підпорядкований певній ієрархії правових норм та принципів.

Предмет дослідження – правові та інституціональні механізми митної політики, її природа, зміст, форми та методи.

Методи дослідження. В дисертації використано комплекс загальнонаукових методів та конкретнонаукових або спеціальнонаукових методів, які забезпечили істинність відбиття об'єкту та предмету дослідження та стали основою комплексного аналізу митної політики, що виступає багатограним державно-правовим явищем. Аналіз вітчизняного, зарубіжного і міжнародного законодавства та досвіду регулювання суспільних відносин в митній сфері обумовлює широке застосування компаративних методів. Таким чином, в дослідженні застосовуються, по-перше, загальнофілософський діалектичний метод наукового пізнання та принципи системності та історизму для характеристики динаміки процесу формування митної політики; по-друге, загальнонаукові методи – структурно-функціональний, формально-логічний, конкретно-історичний та порівняльний для розкриття сутності і змісту понять митної політики і митної справи; по-третє, спеціальні галузеві методи – формально-юридичний та порівняльно-правовий при визначенні державно-правового механізму формування та реалізації митної політики.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлюється тим, що в рамках цілісного оригінального дослідження комплексно аналізується таке явище як митна політика, та запропонована теоретична концепція державно-правового механізму її формування і реалізації. В роботі:

- розкрито зміст і природу митної політики України, в результаті чого запропоновано її визначення як складової внутрішньої та зовнішньої

політики, яка визначає зміст діяльності держави та її компетентних органів в сфері регулювання зовнішньоекономічних відносин і має на меті захист національних інтересів, національної безпеки і економічного суверенітету держави;

- запропонована концепція формування митного законодавства та правової бази митної політики, в якій головним системотворюючим чинником виступає фактор єдності митної політики як складової державної політики в цілому;
- зроблено висновок про те, що митна політика виступає в якості необхідної і важливої функції будь-якої суверенної держави, а категорії національних інтересів та національної безпеки повинні бути головними в процесі її формування і реалізації. У дисертації введені в науковий обіг авторські визначення основних дефініцій (митна політика, митна діяльність, правовий механізм митної політики, інституціональний механізм митної політики) склали теоретичні засади запропонованої нової теоретичної концепції;
- по-новому, з позицій сприйняття митної політики як явища державно-правового характеру, розглянуто систему форм та методів її проведення і змодельовано правовий та інституціональний механізми митної політики України;
- спрогнозовано перспективи розвитку митної політики України і внесено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання в митній сфері;
- накреслені напрями реформування митного законодавства України у відповідності з основними міжнародно-правовими стандартами в цій галузі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, є певним внеском в теорію і практику адміністративного та митного права і можуть використовуватися: в законотворчій роботі по вдосконаленню національного законодавства щодо оптимізації діяльності системи державних органів, на які покладено функції формування і проведення митної політики; при доопрацюванні Митного кодексу України на засадах адаптації національного законодавства до міжнародно-правових стандартів в митній сфері; в практичній діяльності по реформуванню інституцій митної служби України; в науково-дослідницькій роботі в якості теоретичної концепції митної політики та її державно-правового механізму для подальшої наукової розробки цієї теми; в навчальному процесі, як посібник для викладання навчальних дисциплін: “Митна політика”, “Митне право”, “Міжнародно-правові стандарти митної політики” та інших.

Особистий внесок здобувача. Серед дванадцяти наукових публікацій по темі дисертації є дві статті, написані у співавторстві. Особистий внесок здо-

бувача в цих двох статтях полягає в аналізі оригінальних нормативних актів та матеріалів, отриманих здобувачем під час парламентської практики в Канаді та зроблених висновках.

Апробація результатів дисертації відбувалася в процесі обговорень основних положень дисертації на кафедрі морського та митного права Одеської національної юридичної академії, на щорічних наукових конференціях професорсько-викладацького складу та аспірантів ОНЮА, у виступах на регіональних, всеукраїнських та міжнародних конференціях. Результати розробки окремих аспектів проблеми пройшли апробацію також у виступах та публікаціях автора під час проходження практики в Парламенті Канади в 1996 та 1997 рр.

Дисертант виступав з науковими повідомленнями на науково-практичній конференції “Юридична освіта і правова держава. До 150 річчя юридичного інституту ОДУ” (Одеса, 1997 р.), третій міжнародній науково-практичній конференції “Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення” (Київ, 1998 р.), міжнародній науково-практичній конференції “Погляди на перспективу гуманітарного розвитку: кризь призму української точки зору” (Одеса, 1999 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в дванадцяти наукових публікаціях, в тому числі в індивідуальній монографії, трьох статтях в наукових журналах, шести статтях в збірниках наукових праць, що входять до переліку фахових видань, затверджених ВАК України, та двох матеріалах міжнародної та всеукраїнської конференцій. В деяких з них використані матеріали, які ще не відомі читачам у зв'язку з тим, що зміст цих матеріалів не був перекладений ані російською, ані українською мовою.

Структура дисертації складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Загальний обсяг дисертації – 192 сторінки, список використаних джерел – 14 сторінок (187 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Розділ I “Митна політика в системі функцій держави” складається з трьох підрозділів. **Підрозділ 1.1.** “Поняття митної політики, функції держави по регулюванню зовнішньоекономічних відносин” присвячено теоретичному аналізу сутності такого явища як митна політика, визначенню її місця в системі реалізації державою своїх функцій.

Пошукувач відзначає, що згідно з традиційними підходами митна політика виступає, передусім, складовою зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності держави, тобто входить до системи зовнішніх функцій держави, але, на його погляд, це є дуже вузьким сприйняттям цього явища. На сьогоднішній день значення митної діяльності держави значно розши-

рилось, навіть важко перелічити ті сфери суспільного і державного життя, на які мають вплив результати цієї діяльності: це і економіка, і внутрішня та зовнішня політика, екологія, соціальна сфера, військова безпека тощо. Взагалі, розглядаючи проблему просторового буття держави, необхідно відмітити, що воно виходить за рамки державних кордонів. Якщо йде мова про геополітичні інтереси, про сфери впливу і т. д., то ці аспекти діяльності державного апарату виходять далеко за межі території окремої держави. Тому інституціональний механізм формування митної політики включає не лише внутрішньодержавні, а й міжнародні інституції.

Тому автор пропонує розглядати митну політику – як складову внутрішньої та зовнішньої політики, що визначає зміст діяльності держави та її компетентних органів в сфері регулювання зовнішньоекономічних відносин і має на меті захист національних інтересів, національної безпеки та економічного суверенітету держави.

Аналіз вітчизняного законодавства, міжнародно-правових актів, а також значної кількості зарубіжних джерел свідчить, що сутність митної політики визначається впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів, які обумовлюють відповідну стратегію державного розвитку. Засоби фінансової, регулятивної, захисної функцій митної політики закріплюються відповідними нормами законодавства, носять обов'язковий характер та забезпечуються примусовою силою держави.

Пошукувач відзначає, що як у законодавстві, так і в науковій літературі немає єдиного розуміння термінів “митна справа”, “митна політика”, “митне законодавство”; що ускладнює подальше вдосконалення митного законодавства та пошук шляхів підвищення ефективності митної політики України. Тому автор стверджує, що митна справа являє собою один із засобів реалізації митної політики та окремих її функцій. Митна справа включає в себе конкретні механізми впливу держави на суспільні відносини в митній сфері, а також систему органів державної влади та їх структурні підрозділи, що займаються впровадженням цих механізмів. Митна справа формалізується у відповідних нормативних актах з митних питань.

Автором було доведено, що існуючий в нашому законодавстві термін “митна справа” є недостатнім для того, щоб охопити всі завдання, які вирішуються державою в процесі митної діяльності. Якщо розглядати митну справу як діяльність щодо здійснення митної політики, то у визначенні не встановлено суб'єкта цієї діяльності – держави та її органів. Тож, на нашу думку, є очевидним необхідність наведення дещо іншого визначення митної справи, яке має чітко визначати характер та суб'єктів цього явища, а саме:

Митна справа або митна діяльність – це діяльність держави та її компетентних органів щодо встановлення тарифних та нетарифних обмежень сто-

совно переміщення товарів через митний кордон та контроль за їх виконанням в цілях проведення в життя державної митної політики.

На нашу думку, введені автором в науковий обіг поняття дефініцій “митна політика” та “митна справа” повніше розкривають зміст відповідних явищ і тому є більш прийнятними ніж ті, що існують в діючих законодавчих актах з митних питань, що ставить в порядок денний питання про вдосконалення останніх.

Розглядаючи співвідношення митної політики та митної справи, ми приходимо до висновку, що воно базується на схемі “загальне” і “спеціальне”. В рамках такої схеми за митною політикою визнається роль визначення стратегічного спрямування діяльності, а от за митною справою закріплюються функції конкретної системи реалізації цих стратегічних цілей. В такому разі перша, тобто митна політика, змінюється у відповідності до реформування державного курсу; а друга – митна справа, вдосконалюється у відповідності до потреб підвищення ефективності діяльності системи.

Визначаючи місце митної політики в системі діяльності держави щодо виконання своїх функцій відмічаємо, що на сучасному етапі виникає необхідність розглядати в комплексі предмет і зміст діяльності держави та засоби і способи, що її забезпечують. Це означає перехід від використання поняття функція держави до такого поняття, як державна політика, оскільки поняття функції держави розкриває лише одну з складових державної політики.

Політика представляє собою організаційну та регулятивно-контрольну сфери суспільства, основні в системі інших сфер та такі, що охоплюють відносини та діяльність суб'єктів та об'єктів. Державна політика визначає зміст державної діяльності, способи її організації. Саме політика передбачає урахування та пов'язання інтересів держави з інтересами інших держав, соціальних груп та індивідів, та головне – визначення конкретного змісту та форм діяльності держави в тій чи іншій сфері.

Такі міркування, по-перше, дають нам змогу визначити роль і місце митної політики у здійсненні державою своїх функцій, а по-друге, дають нам можливість аргументовано довести, що необхідність проведення власної митної політики може розглядатися в якості окремого завдання або функції будь-якої суверенної держави.

В підрозділі 1.2. “Митна політика в системі захисту національної безпеки та національних інтересів”, аналізуючи змістовний бік митної політики, автор приходять до висновку, що в процесі її формування і проведення головною парадигмою повинні виступати поняття національних інтересів та національної безпеки, які в даному випадку є основною категорією, за якою можливе визначення ефективності та актуальності державного впливу на сферу зовнішньоекономічних відносин.

Категорія “національні інтереси” звісно є досить широкою і значною мірою носить характер “можливого”, але основні засади національних інтересів та національної безпеки можна знайти в ряді нормативно правових актів: Конституції України, Концепції національної безпеки України та деяких інших.

В процесі дослідження доведено, що головною загальною функцією митної політики, як і державної політики взагалі, є забезпечення та захист національних інтересів держави в сфері правових відносин, що виникають щодо переміщення через митний кордон України товарів та транспортних засобів. Окремі функції митної політики є похідними від цієї загальної.

Таким чином, митна політика виступає різновидом державної політики, а її головним функціональним завданням є забезпечення захисту національних інтересів та національної безпеки України в політичній, економічній, соціальній, екологічній та інших сферах. Митна політика базується на певних концептуальних засадах (базових національних інтересах та відповідних аспектах державної політики національної безпеки) і здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм у різних сферах державної діяльності, як внутрішніх, так і зовнішніх, відповідно до чинного законодавства та міжнародно-правових актів та звичаїв. В основному, засоби реалізації митної політики діють при переміщенні фізичними та юридичними особами товарів та транспортних засобів через митний кордон України.

Митна політика підпадає під вплив тих самих соціальних та політичних законів, що і державна політика взагалі. На конкретний зміст митної політики держави впливають певні об'єктивні фактори, серед яких слід визначити економічні: це і загальний стан економіки країни, і особливості її економічної системи, особливості розвитку окремих галузей економіки, існуючі зовнішні економічні зв'язки та взагалі стан світових економічних відносин. Далі слідуть ідеологічні та політичні фактори, наприклад: програми уряду щодо захисту внутрішнього ринку та окремих його сфер, екологічної безпеки країни, охорони моралі та духовності. І, нарешті, дуже велику роль відіграють міжнародні фактори, такі як: членство держави у різноманітних міжнародних організаціях, наявність двосторонніх та багатосторонніх міжнародних угод, участь держави у митних та економічних союзах, підтримка певних міжнародно-правових та економічних санкцій, політика уряду щодо надання преференцій окремим державам та ін.

В **підрозділі 1.3.** “Правове регулювання принципів, функцій та форм митної політики” міститься аналіз національних нормативних актів, які обумовлюють напрями і принципи митної політики, що її проводить Україна, на конкретний період; визначаються функції та форми цієї політики.

Діалектична природа митної політики обумовлює наявність, крім перманентних засад, тобто національних інтересів і національної безпеки взагалі, певних динамічних принципів, які розкривають зміст національних інтересів держави на даному етапі та якими керуються компетентні органи державної влади при розробці митної політики і проведенні її в життя. Такі принципи ми можемо знайти в законодавчих актах з митних питань та певних програмних документах: посланнях Президента, програмах діяльності Кабінету Міністрів, інших концептуальних документах, програмах діяльності політичних партій і рухів тощо.

Конкретні завдання, які вирішуються державою в процесі проведення митної політики, обумовлюють відповідні її, політики, функції. До основних функцій митної політики слід віднести такі:

- фінскальна, зміст якої полягає в наповненні державного бюджету за рахунок стягнення мит, податку на додану вартість, акцизного збору з товарів та інших предметів при переміщенні через митний кордон;
- регулятивна, яка передбачає вплив з боку держави та її компетентних органів на зовнішньоекономічні відносини за допомогою засобів економічного та неекономічного (адміністративного) характеру з метою регулювання останніх в цілях забезпечення національних інтересів та інтересів національних товаровиробників і створення сприятливих для них умов, забезпечення виконання державної політики в сфері економіки, виконання міжнародно-правових зобов'язань держави;
- захисна – спрямована на захист держави від зовнішніх загроз, що в широкому розумінні включає: захист національної безпеки держави, підтримання миру та міжнародної безпеки, суспільного порядку, моральності, захист внутрішнього ринку, забезпечення екологічної безпеки, захист інтересів споживачів, створення умов для підтримання законності щодо порядку переміщення через митний кордон України товарів та транспортних засобів, ефективної боротьби з контрабандою та іншими порушеннями митних правил, сприяння боротьбі з міжнародним тероризмом, злочинністю тощо.

Основними історичними формами митної політики є політика державного протекціонізму та політика вільної торгівлі (лібералізація).

Зміст протекціоністської політики полягає в створенні умов для розвитку національної економіки шляхом штучного обмеження конкуренції з боку інших держав та допомозі національним виробникам в освоєнні закордонних ринків збуту, використовуючи зовнішньополітичні позиції держави та державну підтримку експорту. Політика протекціонізму передбачає завищені ставки ввизних мит, застосування нетарифних, адміністративно-правових обмежень або повної заборони щодо імпорту певних видів товарів,

державне субсидування, кредитування, надання податкових пільг національним виробникам-експортерам. Як вже згадувалося, цей вид митної політики був першим, що сформувався в рамках регулятивної функції і був започаткований Великобританією приблизно з середини XVII ст. для регулювання відносин метрополії з її колоніями. Подібні дії (зобов'язання купувати лише англійські товари, використовувати для перевезень англійські судна) ґрунтувалися на тодішньому зовнішньополітичному положенні держави, залежності колоній і обумовлювалися станом розвитку виробничих сил.

Однак, будь-які заходи щодо обмеження іноземної конкуренції, як правило, викликають адекватну реакцію з боку інших держав, що на протязі XIX – XX ст. призводило до великої кількості так званих “торгівельних війн” – введення державами все нових та нових тарифних та нетарифних обмежень щодо одна одної, що в кінцевому результаті негативно позначалося на стані міжнародної торгівлі взагалі. На сьогоднішній день політика державного протекціонізму суперечить міжнародно-правовим актам з питань торгівлі та митного регулювання і в своєму чистому вигляді майже не зустрічається, поступившись місцем політиці вільної торгівлі.

Політика вільної торгівлі в своєму ідеальному варіанті ґрунтується на чотирьох базових свободах: вільному русі товарів, послуг, капіталів та людей, що зокрема передбачає створення рівних умов для національних та іноземних товарів, зменшення ставок імпорتنих мит та ліквідацію нетарифних обмежень тощо. Ідеї вільної торгівлі (*Free Trade*) почали втілюватися в життя приблизно з середини XIX ст. в результаті промислової революції та зростання потенціалу буржуазії. Піонером в цьому знов виступила Великобританія, як найбільш індустріально розвинута країна тогочасного світу, яка, крім того, в силу свого географічного положення, існування колоніальної імперії та статусу “володарки морів” значну частину національного прибутку отримувала саме від зовнішньоекономічних відносин.

Саме принципи вільної торгівлі стали головними в розвитку міжнародного економічного співробітництва у XX ст. Сучасна світова практика регулювання зовнішньоекономічних відносин іде по шляху поєднання протекціоністських та вільно-торгівельних форм задля найбільш повного забезпечення національних інтересів конкретної держави, але все ж таки, як в же було сказано, загальною домінуючою тенденцією є політика лібералізації.

Розділ II “Форми та методи проведення митної політики”, який структурно складається з трьох підрозділів, присвячено аналізу специфічних форм і методів діяльності держави та її компетентних органів щодо проведення митної політики і правового та інституціонального механізмів митної політики України.

В підрозділі 2.1. “Поняття форм та методів проведення митної політики” розглянуто поняття та сутність основних методів та форм державної діяль-

пості щодо проведення митної політики. Зокрема, зазначено, що у відповідності до своїх цілей, функцій та принципів митна політика реалізується у специфічних формах та за допомогою специфічних методів. Оскільки митна політика, з одного боку, має всі ознаки політики взагалі, а, з іншого, в силу свого державно-правового характеру, проводиться за допомогою механізмів державного управління, то вона комплексно поєднує в собі і відповідні, характерні для кожного з цих явищ, форми та методи, які також було проаналізовано нами в цій роботі.

Відносно реалізації політики необхідно зазначити, що в силу свого функціонального характеру політика в якості особливої форми існування виступає як певного роду діяльність. В сучасній науці прийнято виділяти дві форми існування політики: теоретичну (ідеальну) та практичну (матеріальну).

В теоретичній формі свого існування, яка відповідає філософській категорії ідеального, політика пов'язана з людською свідомістю як носієм цієї ідеальної форми політики і виражається у формі розумової діяльності. Теоретична політична діяльність включає формування політичної свідомості, менталітету, певних політичних установок, концепцій, програм тощо. Головними функціями в даному випадку є пізнавальна, прогностична і ціннісно-орієнтовна.

Практична (матеріальна) форма політики в сутності може бути охарактеризована як матеріалізація ідеальної форми, її зовнішній прояв в матеріальному світі, вона є тим, за допомогою чого зміст політики може бути донесений до конкретних її об'єктів. Матеріальну форму політики складає політична практика, організаційно-контрольна діяльність, управління та регулювання. Головними функціями цієї форми політичної діяльності є вироблення і реалізація внутрішньої і зовнішньої політики держави. На рівні державної політики це виражається в діяльності всієї системи інститутів публічної влади і конкретних продуктах цієї діяльності (наприклад, ухвалення конкретних політичних рішень, вибори, міжнародні переговори тощо).

Обидві форми існування політики об'єктивізуються в процесі реалізації конкретних політичних рішень і вже в такій формі сприймаються суспільством.

Виходячи з вже визначеного пошукувачем місця митної політики серед функцій сучасної держави як конкретного змісту окремої похідної функції забезпечення національних інтересів та національної безпеки митними засобами в сфері зовнішньоекономічних відносин, ми можемо стверджувати, що реалізація цієї політики об'єктивізується в конкретних діях суб'єктів публічної влади. Митна політика, будучи складовою державної політики, реалізується в процесі діяльності всього комплексу інститутів публічної влади конкретної держави. Цей комплекс включає органи всіх гілок державної влади – законодавчої, виконавчої, судової та органи місцевого самоврядування, в рамках діяльності яких також вирішується певна група питань.

Діяльність державних органів щодо реалізації державної політики відбувається в особливих формах і за допомогою специфічних методів які є характерними для державної управлінської діяльності взагалі.

Підрозділ 2.2. “Митне законодавство як форма реалізації митної політики” присвячено правовому механізму митної політики.

Реалізація митної політики у формі правових норм, в контексті цього дослідження, займає особливе місце, оскільки метод нормативно-правового регулювання виступає одним з найефективніших засобів державного управлінського впливу на суспільні відносини. В політичному контексті право виступає в якості результату погодження суспільних інтересів індивідів та соціальних груп за допомогою механізму державної влади і представляє собою найважливішу соціальну цінність суспільства. Іншими словами, право в політичному процесі гратиме роль засобу формального закріплення на державному рівні певних політичних завдань та рішень.

В аналізі процесу становлення і формування митного права, насамперед, приділяється увага динаміці цього процесу, коли за десять років митне право з підгалузі адміністративного права перетворилося на самостійну галузь. В цьому процесі автор вбачає, в першу чергу, волю законодавця, який форсував формування галузі митного права, виходячи з того суспільного значення, якого набули зовнішньоекономічні відносини в 90-ті рр. в силу політичних та економічних перетворень у нашій державі. Причому, саме прийняття перших законодавчих актів в цій сфері послугувало основою для виникнення принципово нового для тогочасного суспільства типу суспільних відносин в сфері зовнішньоекономічних контактів.

Для об'єднання окремих правових норм у нормативну базу певної складової державної політики необхідно визначити єдину конкретну мету або напрям державної діяльності, на забезпечення яких спрямовані ці правові норми. Для державної митної політики такою головною метою виступає забезпечення національних інтересів та національної безпеки у сфері зовнішньоторговельних відносин. Саме на вирішення такого завдання спрямовані певні групи правових норм різної галузевої приналежності (конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного, кримінального, кримінально-процесуального, трудового та міжнародного публічного права та комплексних галузей морського, повітряного, екологічного права).

Іншими словами, автор пропонує новий механізм формування галузі митного права та правової бази митної політики, в якому головним системуючим чинником виступає фактор єдності митної політики, як складової державної політики в цілому.

Значне місце в роботі відведено аналізу інституціонального механізму митної політики, якому присвячено **підрозділ 2.3.** “Інституціональний ме-

ханізм формування та реалізації державної митної політики'. Нами підкреслюється, що коло суб'єктів митної політики є набагато ширшим за коло державних органів, до функцій яких входить формування та реалізація цієї політики, що обумовлюється комплексним характером такого явища як митна політика, для якої властиві багатогранність форм та здатність до проникнення в будь-які сфери суспільного життя.

Починаючи з Аристотеля політика розглядається в більшій мірі не як наука, а як мистецтво управління. А мистецтво безпосередньо пов'язане з конкретним індивідом, його індивідуальними рисами та якостями. Прояву політики в матеріальному світі в якості конкретних рішень, дій передують її існування в ідеальній формі – формі розумової діяльності, ідей, поглядів, уявлень. Таким чином, радник на громадських засадах Президента або прем'єр-міністра, який має можливість впливати на формування позицій та поглядів відповідної посадової особи, може мати набагато більший вплив на прийняття певних рішень, ніж ті органи, на які офіційно покладені відповідні завдання. Так само значну, але дуже часто неформалізовану і не помітну роль в прийнятті політичних рішень, мають політичні лобі, партії, рухи тощо.

Але характерною рисою митної політики, що полягає в її суспільно-державному характері, є те, що вона виступає складовою саме державної політики, її виникнення базується на такому явищі як державний суверенітет. Головним суб'єктом митної політики виступає держава в цілому. Інституціональний механізм державної політики реалізується, в першу чергу, в організаційній структурі компетентних органів державного управління. Інституціональний механізм державної митної політики являє собою особливе державно-правове явище, обумовлене державною природою, соціально-функціональною роллю, цілями та змістом цієї політики.

В процесі формування і проведення митної політики, залежно від характеру завдань, їх виконання входить до компетенції державних органів різного рівня, які відносяться до різних гілок влади, мають різні сфери діяльності та обсяг владних повноважень. Але враховуючи той факт, що митна політика як суспільне явище носить комплексний характер, включає внутрішньо та зовнішньо політичні, економічні, військові та ряд інших елементів і звідси вимагає комплексного підходу, ми повинні розглядати діяльність державних органів, спрямовану на виконання конкретних завдань в цій сфері, в рамках єдиного інституціонального механізму, який об'єднується єдиною метою захисту національних інтересів та національної безпеки у зовнішньоекономічній сфері.

Основні цілі, які переслідує держава як суб'єкт митної політики, та головні принципи її проведення повинні розкриватися в інституціональній (організаційній) структурі певного управлінського механізму, на який по-

кладені відповідні функції. Характерною ознакою організації системи державного управління є її побудова на правових засадах, її врегулювання за допомогою правових норм. Саме цю, формально визначену структуру механізму державної митної політики України ми і здатні встановити шляхом аналізу правових актів національного законодавства.

На основі аналізу національного законодавства конкретизовано роль і місце в цьому механізмі таких органів державної влади як Верховна Рада, Президент України, Кабінет Міністрів, Рада національної безпеки, Національний Банк, Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Державна митна служба, прикордонні війська та інші міністерства та відомства, хоча необхідно підкреслити, що детальний аналіз функцій кожного з цих органів вартий бути предметом окремого дослідження.

Більше уваги ми зосередили на системі митних органів України, на які покладено завдання безпосереднього здійснення митної справи та проведення в життя митної політики. Функціонування системи митних органів базується на розподілі ролей, відносин, впровадженні принципів, організації процесів, врегульованих юридичними нормами, в яких, в свою чергу, формально закріплені конкретні політичні та управлінські рішення.

У відповідності з вищезгаданим, одним з завдань митної політики є здійснення певного комплексу заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування механізму досягнення цілей держави в митній сфері.

В розділі III “Засоби реалізації митної політики”, який складається з трьох підрозділів, автор аналізує комплекс конкретних засобів проведення в життя митної політики, які є в арсеналі сучасної держави, базуючись на національних та міжнародно-правових актах з відповідних питань. В цілому подібні засоби класифікуються на засоби тарифного регулювання та засоби нетарифного регулювання, що і обумовило відповідну структуру цього розділу, а необхідність співвіднести передбачені українським законодавством засоби тарифного та нетарифного регулювання з загальноприйнятими міжнародними правовими нормами і стандартами в цій сфері, поставило вимогу присвятити останнім окремий підрозділ.

Зокрема, в підрозділі 3.1. “Засоби тарифного (економічного) регулювання” розглянуто комплекс однойменних засобів регулювання зовнішньоекономічних відносин, які здійснюються за допомогою митного тарифу і є найбільш поширеними в сучасному Світі.

Взагалі, комплекс засобів проведення в життя митної політики, складає визначений законодавством набір певних інструментів економічного та адміністративного регулювання (стимулювання або обмеження) імпорту та експорту. Принципова різниця між економічними та адміністративними засобами полягає у властивому специфічному способі впливу на суспільні

відносини в сфері зовнішньої торгівлі: відповідно опосередковано через ринкові відносини або безпосередньо шляхом встановлення обмежень та заборон адміністративного характеру.

Відмінності названих засобів обумовлюють і певну специфічність функцій митної політики, які виконуються за їх допомогою. Зокрема, зазначено, що фіскальна функція митної політики реалізується, і це природно, тарифними (економічними) засобами – мита та митні збори; охоронна – переважно нетарифними (адміністративними), а от регулятивна поєднує в собі обидва види засобів. Причому, один і той же засіб впливу на суспільні відносини в митній сфері може виконувати одразу декілька функцій, наприклад, стягнення мита одночасно виконує фіскальну і регулятивну функції, ліцензування взагалі може поєднувати всі три. Необхідно зважати, що кінцеві цілі фіскальної функції – поповнення державного бюджету та захисної – захист суспільного порядку, моральності, внутрішнього ринку, забезпечення екологічної безпеки, підтримання законності щодо порядку переміщення через митний кордон України товарів та транспортних засобів тощо, всі вони є, так би мовити, перманентною частиною національних інтересів держави. З іншого боку, регулятивній функції в більшій частині притаманний динамізм, оскільки її завданням є адекватне і своєчасне реагування на зміни об'єктивних факторів оточуючого середовища.

Автором було проаналізовано зміст окремих засобів тарифного та нетарифного регулювання на основі національних та міжнародних правових актів, зокрема документів ГАТТ/СОТ. Цей аналіз свідчить, що найбільш поширеними в світі є тарифні засоби, тобто мита. Митно-тарифне регулювання як засіб економічного характеру здійснює свій регулюючий вплив опосередковано: через механізм ціноутворення. Сплата мита, по-перше, підвищує ціну на імпортований товар і знижує його конкурентоспроможність відносно аналогічних товарів національного походження, по-друге, забезпечує надходження до державного бюджету. Це забезпечує державі додаткові прибутки, ставить національних виробників у більш сприятливі умови, підвищує їх рентабельність і, тим самим, позитивно впливає на процес розвитку національної економіки.

Але в цій системі необхідно виділяти три різні групи інтересів: інтереси держави, інтереси національних виробників та інтереси споживачів; і якщо держава та національні виробники виграють від запровадження митних тарифів на готову продукцію, то споживачі можуть потерпати від підвищення цін на внутрішньому ринку. Така ситуація зайвий раз підкреслює необхідність комплексного підходу до запровадження тих чи інших заходів і підкреслює важливість митної політики як інструменту узгодження інтересів.

Не можна не відзначити, що формально, за загальним правилом, в рамках ГАТТ лише тарифні інструменти сприймаються як такі, що забезпечу-

ють чесну конкуренцію на світовому ринку і відповідають “духу ринкових відносин”, а застосування нетарифних інструментів засуджується і проголошуються наміри всеохоплюючого зменшення обсягів їх застосування з подальшою заміною їх регулюючого ефекту тарифними інструментами. (В даному випадку ми розглядаємо лише теоретичну основу цієї класифікації, а не реальні світові процеси в сфері регулювання зовнішньої торгівлі, які носять діаметрально протилежний характер.)

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що прийнята в рамках ГАТТ/СОТ класифікація на тарифні та нетарифні інструменти регулювання зовнішньої торгівлі встановлена не лише у зв'язку з необхідністю якомога чиним упорядкувати ті заходи, що впроваджуються державами задля здійснення регулюючого впливу в сфері зовнішньої торгівлі, але й з метою проведення відповідної політики ГАТТ/СОТ щодо регулювання порядку та меж державного впливу в цій сфері та регулювання характеру та змісту самих засобів державного впливу.

Підрозділ 3.2. “Засоби нетарифного (адміністративного) регулювання” присвячено іншій групі засобів регулювання зовнішньоекономічних відносин, до яких відносяться кількісні обмеження, технічні бар'єри, особливості митних процедур, діяльність дозвільної системи, заходи втручання держави в економіку, заходи валютно-фінансової політики тощо.

Зокрема, визначається, що нетарифні засоби регулювання мають найбільшу ефективність та оперативність, що обумовлюється їх адміністративним, імперативним характером, безпосереднім впливом на відповідні суспільні відносини і здатністю повністю припинити переміщення через митний кордон тих чи інших товарів. Це пояснює, чому ці засоби нерідко вживаються для термінового впливу з метою попередити негативні наслідки тих чи інших дій суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. З іншого боку, до недоліків нетарифних засобів слід віднести їх “неринковий” характер, що є причиною засудження широкого вживання подібних засобів з боку ГАТТ/СОТ. Крім того, захищаючи інтереси держави та національних виробників такі нетарифні засоби як кількісні обмеження (квогування, контингентування, ліцензування) порушують права споживачів, оскільки вони обмежують конкуренцію та обмежують право вибору товару з боку споживача. З іншого боку, такі нетарифні засоби як різного роду технічні вимоги та стандарти, навпаки, захищають права споживачів, закриваючи доступ на внутрішній ринок товарів низької якості та шкідливих для життя і здоров'я.

В останньому **підрозділі 3.3. “Основні засади міжнародно-правових стандартів митної політики”**, як вже згадувалося, автор проаналізував основні міжнародні нормативні акти та досвід окремих країн в галузі регулювання зовнішньоекономічних відносин. (Зокрема, таких міжнародних організацій,

як СОТ та НАФТА, а також Європейського союзу, США, Канади та Росії). Зокрема, підкреслюється важливість для України деяких міжнародних правових актів організацій, до яких наша держава лише має намір приєднатися – СОТ, Європейський Союз. Підкреслюючи, що за актами цих організацій визнано статус міжнародно-правових стандартів в цій галузі, ми наголошуємо, що Україні, якщо вона бажає інтегруватися до загальносвітових економічних та політичних процесів, необхідно узгоджувати свою митну та зовнішньоекономічну політику з цими загальновизнаними світовими стандартами.

У висновках підбиті підсумки проведеного дослідження, зроблені конкретні пропозиції щодо вдосконалення змістовного боку національної митної політики, національного законодавства, ряду теоретичних аспектів проблеми.

Зокрема, зазначено, що результати проведеного дослідження теоретичних і практичних аспектів митної політики України та державно-правового механізму її формування і реалізації засвідчили, передусім, важливу роль, яку відіграє митна політика серед інших напрямків державної політики на сучасному етапі. Саме цей вид державної діяльності являє собою впливовий важіль захисту національних інтересів, зокрема в економічній сфері. Маючи великий арсенал засобів економічного та неекономічного характеру, митна політика є, майже за Аристотелем, певним способом досягнення цілей держави. Змістовний аспект митної політики, як і державної політики в цілому, визначається її організаційним та регулятивно-контрольним спрямуванням. Митна політика реалізується в процесі діяльності як органів державної влади (зокрема митних органів), так і недержавних інституцій.

Це надало можливість сформулювати поняття державно-правового механізму митної політики як сукупності державних інституцій, задіяних у процесі формування і впровадження митної політики. Їх ролей та відносин, що підпорядковані чіткій ієрархії правових норм та принципів.

Конкретні рекомендації, що випливають з проведеного комплексного аналізу проблеми, можна сформулювати таким чином:

По-перше, необхідно законодавче закріплення поняття та головних принципів і завдань митної політики, в частині захисту національних інтересів та національної безпеки. Причому, увага має бути приділена тезі, що під захистом національних інтересів необхідно розуміти захист не лише суто державних або галузевих інтересів, а й інтересів усіх громадян, оскільки саме людина проголошена нашою Конституцією найвищою цінністю.

По-друге, необхідно визнати, що практичний бік української митної політики має багато проблем. Зокрема, як вказується в роботі, формування митної справи в Україні розпочиналося майже з нуля і йшло без будь-якої загальної концепції. Митний кодекс, який з цих самих причин приймався у терміновому порядку, на сьогоднішній день вже значно застарів і не віддзер-

кале сучасний стан речей в економічному житті країни. Так само митне законодавство зараз є доволі заплутаним і несистематизованим, містить в собі багато колізій, низка важливих питань залишаються неврегульованими. Наприклад, існують проблеми щодо виконання митними органами своїх правоохоронних функцій, досі використовуються деякі нормативні акти колишнього СРСР щодо культурних цінностей тощо.

Потребує вдосконалення механізм проведення митної політики, зокрема система митних органів, великою проблемою для яких залишається корупція та зловживання службовим становищем серед працівників митних органів. Але, з іншого боку, необхідно розуміти, що серед причин корупції значне місце займають надмірно високі ставки мита та велика кількість адміністративних бар'єрів, що ускладнює проведення зовнішньоторговельних операцій і підштовхує підприємців до здійснення правопорушень в цій сфері. Тож цілком справедливою виглядає ідея того, що зменшення ставок мита, спрощення митних процедур сприяли б підвищенню законності в митній сфері.

Митна політика України на сьогоднішній день не повною мірою відповідає загальноновизнаним світовим нормам і стандартам. Крім того, вона протягом 90-х рр. не відзначалася послідовністю і поміркованістю. Не дивлячись на проголошені економічні реформи та намагання інтегруватися у світовий ринок наше тарифне та нетарифне регулювання не відповідає стандартам ГАТТ/СОТ. Незважаючи на затверджену Президентом України Концепцію трансформації митного тарифу України та велику кількість інших програмних документів з цього приводу, позитивних зрушень дуже мало.

Серед актуальних завдань треба визнати потребу вдосконалення митного законодавства, зокрема, що стосується використання в Україні широкого спектра митних режимів, питань квотування та ліцензування, закріплення в митному законодавстві основних принципів митної політики України та прав фізичних і юридичних осіб щодо захисту їх законних інтересів при переміщенні товарів, валютних цінностей та інших предметів через митний кордон.

Віддаючи належне таким завданням як захист внутрішнього ринку та вітчизняних товаровиробників, не слід забувати про необхідність залучення іноземних інвестицій та інтеграції української економіки до світового ринку. Для цього існує потреба в приведенні митних тарифів у відповідність з вимогами ГАТТ/СОТ, що є однією з умов вступу України до цієї організації. Та й взагалі не треба плутати національні інтереси держави – тобто інтереси всього українського суспільства з інтересами окремих осіб, керівників, лоббі, політичних сил. Головною ідеєю ГАТТ/СОТ є захист національного ринку та національних виробників від недобросовісної конкуренції, а не від конкуренції взагалі, а певні сили в Україні, відстоюючи свої вузько галузеві інтереси, замість економічних перетворень та модернізації

підприємств, намагаються за допомогою митних засобів забезпечити ринки збуту для своєї неконкурентноспроможної продукції. Саме для уникнення цієї ситуації і необхідне чітке законодавче визначення змісту національних інтересів як об'єкту захисту митною політикою.

Як підкреслив Президент України у Посланні до Верховної Ради України 2000 року "Україна поступ у ХХІ століття": "Сценарій відгородження від зовнішнього світу, який відстоюється деякими політичними силами, є небезпечним і безперспективним

Сучасні процеси глобалізації вимагають від України якомога ширшого залучення її в міжнародну торговельну систему. Особливого значення набуває остаточне вирішення питань, що стосуються вступу України до СОТ та втілення в життя положень Угоди про партнерство і співробітництво з ЄС."

За умов вдосконалення митної політики та системи органів її реалізації вирішується головне завдання – забезпечується стабільний розвиток держави і зростає її вплив в системі міжнародних відносин.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кормич Б.А. Державно-правовий механізм митної політики України: Монографія. – Одеса: Астропринт, 2000. – 180 с.
2. Кормич Б.А., Примаченко І.Ф. Державні корпорації в Канаді. Структура. Традиції. Управління // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 1997. – № 2. – С. 121 – 125.
3. Кормич Б.А., Пережняк Б.А. Антимонопольное законодательство Канады // Юридический вестник. – 1998. – № 1. – С. 113 – 115.
4. Кормич Б.А. Митна політика в системі функцій держави // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 1999. – № 2. – С. 109 – 111.
5. Кормич Б.А. Деякі аспекти правового регулювання митної політики // Актуальні проблеми політики: 35. наук. пр. – Одеса: Астропринт. – 1999. – Вип. 5. – С. 224 – 229.
6. Кормич Б.А. Основні засоби реалізації митної політики // Актуальні проблеми держави та права. 35. наук. пр. – Одеса. – 1999. – Вип. 6. Ч.1. – С. 257 – 264.
7. Кормич Б.А. Основні напрями наукового аналізу митної політики // Актуальні проблеми політики: 35. наук. пр. – Одеса: Астропринт. – 1999. – Вип. 6 – 7. – С. 264 – 267.
8. Кормич Б.А. Сучасні міжнародно-правові стандарти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності // Актуальні проблеми політики. 35. наук. пр. – Одеса: Юридична література. – 2000. – Вип. 8. – С. 265 – 270.

9. Кормич Б.А. Митна політика України як функція держави. // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Спілка юристів України; Видавничий дім “Юридична книга”. – 2000. – Вип. 5. – С. 438 – 443.

10. Кормич Б.А. Інституціональний механізм митної політики // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. тр. – Одеса: Юридична література. – 2000. – Вип. 9. – С. 334 – 337.

11. Кормич Б.А. Канадський трибунал зовнішньої торгівлі. Структура, діяльність, повноваження / Юридична освіта і правова держава (до 150 річчя юридичного інституту ОДУ): Зб. наук. пр. – Одеса. – 1997. – С. 134 – 138.

12. Кормич Б.А. Формування митної політики як умова ефективної боротьби з контрабандою. // Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення. Уряду України. Том 10. – Київ, 1998. – С. 251 – 254.

АНОТАЦІЯ

Кормич Б.А. Державно-правовий механізм митної політики України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2000.

У дослідженні проведено комплексний аналіз державно-правової природи митної політики, її сутності та змісту, ролі в процесі виконання державою відповідних функцій, визначено правовий та інституціональний механізми митної політики України, їх співвідношення з загальновизнаними міжнародно-правовими стандартами в цій галузі. Охарактеризовані основні форми та методи проведення митної політики, яка реалізується як в процесі управлінської діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, так і в процесі діяльності недержавних інституцій. Розглянуто комплекс тарифних (економічних) та нетарифних (адміністративних) засобів регулювання зовнішньоекономічних відносин, передбачених національним законодавством України, їх відповідність основним міжнародно-правовим стандартам в цій сфері.

Ключові слова: митна політика, митна справа, митне право, державно-правовий механізм, інституціональний механізм, засоби тарифного регулювання, засоби нетарифного регулювання, міжнародно-правові стандарти.

SUMMARY

Borys A. Kormych. The State-Legal Mechanism of Customs Policy of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for Candidate of Law's degree on specialization 12.00.07. – Theory of Management; Administrative Law and Process; Financial Law. – Odessa National Law Academy, Odessa, 2000.

The present research provides the complex analysis for the state-legal nature of the customs policy, its essence and content, determines its role in the process of the realization of the appropriate State's functions, analyses both legal and institutional mechanisms of the customs policy of Ukraine with respect to the conventional international legal standards in this field. The reviewing of the main forms and methods of implementation of the customs policy is also provided; the last one is realized in the administrative activity of the governmental institutions as well as in the activity of non-governmental ones. Besides, the author analyses the complex of tariff and non-tariff barriers for the international economic relations provided by Ukrainian national legislation with respect to their correspondence to the international legal standards in this field.

The key words: customs policy, customs affairs, customs laws, state-legal mechanism, institutional mechanism, tariff barriers, non-tariff barriers, international legal standards.

АННОТАЦИЯ

Кормич Б.А. Государственно-правовой механизм таможенной политики Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12 00.07 – теория управления; административное право и процесс; финансовое право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2000.

В исследовании на основе широкого круга национальных и зарубежных источников проводится комплексный анализ государственно-правовой природы таможенной политики, ее сущности и содержания, определяется ее роль в процессе осуществления государством соответствующих функций, защиты национальных интересов Украины и ее интеграции в систему международных отношений. Анализируются правовой и институциональный механизмы таможенной политики Украины, их соотношение с общепризнанными международно-правовыми стандартами в этой отрасли. Рассматриваются основные формы и методы проведения таможенной политики, которая реализуется как в процессе управленческой деятельности органов государственной власти и местного самоуправления, так и в процессе деятельности негосударственных институтов. Анализируется комплекс тариф-

ных (экономически) и нетарифных (административных) инструментов регулирования внешнеэкономических отношений, предусмотренных национальным законодательством Украины, их соответствие основным международно-правовым стандартам в этой сфере.

В диссертации прослежены генезис и динамика основных принципов таможенной политики, охарактеризованы модели механизма ее формирования и осуществления. Прослежена динамика развития таможенного права и правовой базы таможенной политики Украины, предложена новая концепция их формирования, в которой главным системообразующим фактором выступает единство таможенной политики.

Автор анализирует таможенную политику как составную внутренней и внешней политики, определяющую содержание деятельности государства и его органов в сфере регулирования внешнеэкономических отношений с целью защиты национальных интересов, национальной безопасности, экономического суверенитета государства.

Механизм таможенной политики включает как конкретные способы воздействия государства на общественные отношения в таможенной сфере, так и систему органов государственной власти, посредством которых приводится в действие этот механизм. Таможенная политика находит формальное выражение в соответствующих нормативных актах. Охарактеризованы средства фискальной, регулятивной, защитной функций таможенной политики.

Расширено понимание термина "таможенное дело" как деятельности государства и его органов по установлению тарифных и нетарифных ограничений (барьеров) относительно перемещения товаров и транспортных средств через таможенную границу и контроля за их исполнением в целях реализации государственной таможенной политики.

Раскрыто соотношение таможенной политики и таможенного дела как общего стратегического направления деятельности и специальной конкретной системы реализации намеченных стратегических целей.

При этом оценочными категориями определения эффективности и актуальности государственного влияния на сферу внешнеэкономических и внешнеполитических отношений выступают категории "национальные интересы" и "национальная безопасность".

На конкретное содержание таможенной политики влияет комплекс как объективных так и субъективных факторов экономического, политического, идеологического характера, причем, как внутренних так и внешних. Но система сдержек и противовесов основана на правовых рычагах воздействия, опирающихся как на национальное, так и на международное законодательство. Рассмотрена динамика процесса законодательного регулирования

основных форм таможенной политики (протекционистской и свободной торговли), а также ее важнейших функций (фискальной, регулятивной, защитной).

Показано, что именно совершенствование правового механизма таможенной политики позволяет решать проблемы развития национальной экономики и ее интеграции в мировое хозяйство, укрепляет суверенитет государства и одновременно повышает его роль в системе международных отношений.

Методы правового регулирования осуществляются через конкретный институциональный механизм как общеуправленческими, так и специфическими способами воздействия на общественные отношения в таможенной сфере, основанными на национальных и международно-правовых стандартах.

Проведенный анализ позволяет сформулировать ряд теоретических и практических рекомендаций совершенствования таможенной политики и механизма ее реализации.

Ключевые слова: таможенная политика, таможенное дело, таможенное право, государственно-правовой механизм, инструменты тарифного регулирования, инструменты нетарифного регулирования, международно-правовые стандарты.